

УДК 343.5 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.25>

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З НАРКОТИКАМИ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ: «КРИГА СКРЕСЛА»¹

Пироженко О.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії дослідження проблем національної безпеки
у сфері громадського здоров'я
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0003-4739-1398
e-mail: pyrozhenko_os@ukr.net*

Пироженко О.С. Декриміналізація незаконного поведіння з наркотиками без мети збуту: «крига скресла».

Стаття присвячена проблематиці реалізації кримінальної відповідальності за незаконне поведіння з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами без мети збуту щодо осіб, які хворіють на розлади психіки та поведінки внаслідок їх вживання. Засвідчено прийняття урядом нової Стратегії наркополітики до 2030 року, яка має на меті впровадження розширення доступу наркозалежних до медичних і соціальних послуг, зміни ставлення до таких осіб та підвищення рівня суспільної обізнаності про проблеми таких осіб. Акцентовано у вагу на позитивних змінах вектору державної політики в частині пошуку не каральних методів для протидії розповсюдженню психоактивних речовин, а переорієнтації заходів протидії їх незаконному обігу від кримінально-караних до адміністративно-виправних, профілактичних, медичних та соціально-психологічних.

Стверджується, що реалізація згаданої стратегії спонукає до перегляду сучасного розуміння ступенів суспільної небезпечності та суспільної шкідливості діянь, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів без мети збуту, в рамках трикутника «адміністративне правопорушення» – «кримінальний проступок» – «злочин». Наведено диференціацію правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів без мети збуту, адже це діяння, відповідальність за які передбачено різними нормативними актами: Кодексом України про адміністративні правопорушення і Кримінальним кодексом України.

Здійснено аналіз статистичних показників кримінальної відповідальності за ст. 309 КК України до введення в дію норм про проступки та після набрання ними законної сили. Окремо звертається увага на суттєве зростання числа військовослужбовців, які притягуються до кримінальної відповідальності за незаконне поведіння з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами без мети збуту.

Наголошено, що існуючі пропозиції декриміналізації ст. 309 КК України та відповідні зміни до ст. 44 КУпАП вимагають більш виваженого та заснованого на емпіричних дослідженнях підходу. Запропоновано авторське бачення щодо покращення кримінально-правового врегулювання відповідальності за даний вид кримінальних правопорушень.

Ключові слова: декриміналізація, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, наркополітика, наркозлочинність.

¹ Стаття підготовлена у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я: євроінтеграційний аспект» лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0124U005235).

Pyrozhenko O.S. Decriminalization of illegal drug use without intent to sell: “the ice has broken”.

The article is devoted to the issue of criminal liability for illegal handling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors without the intent to sell to persons suffering from mental and behavioral disorders as a result of their use. It confirms the government’s adoption of a new Drug Policy Strategy until 2030, which aims to expand access to medical and social services for drug addicts, change attitudes towards such persons, and raise public awareness of their problems. Emphasis is placed on the positive changes in the direction of state policy in terms of seeking non-punitive methods to counter the spread of psychoactive substances and reorienting measures to combat their illegal circulation from criminal punishment to administrative, preventive, medical, and socio-psychological measures.

It is argued that the implementation of this strategy will prompt a review of the current understanding of the degrees of public danger and public harmfulness of acts related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, and their analogues without the purpose of sale, within the triangle of “administrative offense” – “criminal offense” – “crime.” A differentiation is made between offenses related to the illegal circulation of narcotic drugs without the intent to sell, as these acts are punishable under different regulatory acts: the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine.

An analysis of statistical indicators of criminal liability under Article 309 of the Criminal Code of Ukraine was carried out before the introduction of the provisions on misdemeanors and after they came into force. Particular attention is drawn to the significant increase in the number of military personnel who are brought to criminal responsibility for illegal handling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues, and precursors without the intent to sell.

It is emphasized that the existing proposals to decriminalize Article 309 of the Criminal Code of Ukraine and the corresponding amendments to Article 44 of the Code of Administrative Offenses require a more balanced approach based on empirical research. The author’s vision for improving the criminal law regulation of liability for this type of criminal offense is proposed.

Key words: decriminalization, narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, drug policy, drug-related crime.

Постановка проблеми. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2025 року № 920-р схвалено Стратегію наркополітики на період до 2030 року (далі – Стратегія). Серед основних наведених у нормативному акті проблемних питань, які потребують розв’язання протягом наступного п’ятиріччя, зазначено:

(а) відсутність стійкої та збалансованої системи науково обґрунтованих заходів, засобів і способів, що гарантують верховенство права, дотримання прав і свобод людини;

(б) необхідність зниження попиту, незаконної пропозиції та шкоди від вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів за умови забезпечення доступності таких речовин для медичних і наукових цілей;

(в) необхідність переорієнтації заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів для осіб, які їх вживають, від кримінально-караних до соціально-виховних, медичних, психосоціальних та профілактичних [1].

Усунення зазначених вище проблем автори Стратегії планують шляхом впровадження ефективної реформи наркополітики, розширення доступу наркозалежних до медичних і соціальних послуг, зміни ставлення до таких осіб та підвищення рівня суспільної обізнаності про проблеми осіб з розладами поведінки та психіки внаслідок вживання психоактивних речовин [1].

Надання своєчасних та якісних послуг із діагностики, профілактики, медичної та психосоціальної допомоги, соціальних послуг особам, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, та особам, які цього потребують, а також забезпечення доступності до комплексних програм зменшення шкоди визначено однією з стратегічних цілей (№ 3) Стратегії. При цьому виконання цієї цілі пропонується, зокрема, шляхом удосконалення системи організації та надання медичної допомоги у забезпеченні протидії стигмі та впровадження альтернативи кримінальному покаранню (операційна ціль 2). Досягнення зазначеної цілі передбачається шляхом оптимізації підходів до реагування на зберігання наркотичних засобів у невеликих розмірах для особистого користування шляхом поступової трансформації кримінально-правових механізмів у

систему медичних та соціальних інтервенцій із супровідними змінами нормативно-правової бази [1].

Без перебільшення це революційний документ урядового рівня, який свідчить про суттєвий зсув державної політики у сфері протидії розповсюдженню наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів з виключно карального вектору щодо осіб, які вживають ці заборонені у вільному обігу предмети.

У зв'язку з викладеним на порядку денному постає необхідність розв'язання дискусійних аспектів численних пропозицій щодо декриміналізації всіх або частини діянь, відповідальність за які передбачена ст. 309 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Стан опрацювання проблематики. Слід відмітити значне число науковців, чиї праці присвячені проблематиці відповідальності за незаконні дії з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами, а також – дослідженню причин їх розповсюдження та виробленню шляхів протидії наркозлочинності й наркоманії, як явища, в цілому. До цих питань зверталися Ю.В. Баулін, І.Г. Богатирьов, Д.В. Головін, Й.І. Горінецький, О.П. Горох, О.М. Джу-жа, В.Б. Івасенко, В.Я. Козак, О.В. Козаченко, Т.В. Корнякова, О.М. Лемешко, О.М. Литвинов, Н.А. Мирошніченко, І.І. Митрофанов, А.А. Музика, Я.В. Ступник, В.А. Тимошенко, М.І. Хавро-нюк, Н.В. Шепелева, Н.С. Юзікова та ін.

При цьому не припиняються дискусії серед представників наукової спільноти, правоохорон-ців, інших правників і широкої громадськості щодо доцільності/недоцільності декриміналізації ст. 309 КК України, а також пов'язаних з цим відповідних змін до ст. 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). На наш погляд, лівова частка зусиль має бути спрямована саме на удосконалення нормативно-правового врегулювання відповідальності за не-законне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання нарко-тичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту з урахуванням сучасних тенденцій забезпечення конституційних гарантій прав і свобод особи, як вживає наркотики.

Мета дослідження є авторське обґрунтування змін до ст. 309 КК України шляхом розширення підстав для звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які хворіють розладами психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів.

Виклад основного матеріалу. Перед початком висвітлення головної думки, хочемо заува-жити, що автор цілком без виключень поділяє загальноприйняту в цивілізованому світі думку про небезпечність поширення наркоманії та зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та пре-курсорів. Європейська та світова спільнота стурбовані неконтрольованим розповсюдженням нар-котиків, що несе значні негативні ризики для громадського здоров'я та суспільного добробуту, економіки та національної безпеки будь якої держави, а також сприяє погіршенню криміногенної ситуації, збільшенню витрат, пов'язаних із системою кримінального судочинства й охорони здо-ров'я, а також утриманням в місцях позбавлення волі тощо.

Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин не за медичним призначенням також може мати наслідком формування у особи залежності та підвищення ризику смерті внаслідок передозування (зловживання) і підвищує ризики зараження інфекційними хворобами (на кшталт: ВІЛ, туберкульоз, вірусні гепатити В та С), створенням передумов для аварій, травматизму та не-щасних випадків, а також для насильства, самогубства та інших соціально небезпечних явищ, що нерідко призводить до втрати працездатності, значного погіршення якості життя та скорочення його тривалості.

Саме необхідність запобігання вказаним вкрай небезпечним для суспільства наслідкам, а та-кож потреба в унеможливленні нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводженню або покаранню спонукають державу здійснювати пошуки не нових каральних методів для протидії розповсюдженню психоактивних речовин, а переорієнтацію заходів протидії їх незаконному обі-гу від кримінально-караних до адміністративно-виправних, профілактичних, медичних та соці-ально-психологічних тощо [2, с. 137].

Таким чином, гуманність і пріоритет права особи¹ на здоров'я над необхідністю обов'язкового покарання такої особи тепер визначатиме зміст і спрямованість діяльності держави. Його реалі-

¹ Яка має розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

зація, за задумом авторів Стратегії – це справедливий, безперешкодний доступ осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів до медичної та психосоціальної допомоги (профілактики, діагностики, лікування, реабілітації, ресоціалізації тощо) та послуг із зменшення шкоди [1].

Згадані вище зміни курсу державної політики, які знайшли своє відображення в Стратегії, насправді є продовженням вектору спрямованості позитивної діяльності держави щодо кожної особи (як законослухняної, так і тої, що вживає наркотичні засоби, психотропні речовини, або є хворою на небезпечну інфекційну хворобу). Так, у Державній стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 р. № 1415-р, передбачено безперервне вдосконалення нормативно-правової бази, в тому числі щодо усунення політико-правових та культурних бар'єрів, що обмежують доступ до послуг або є чинниками стигматизації осіб, що вживають наркотики ін'єкційно, хворих на туберкульоз та вірусні гепатити, їх найближчого оточення, ключових груп населення, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, тощо та стримують соціалізацію та інтеграцію в суспільство [3].

Реалізація Стратегії, на наш погляд, спонукає до перегляду сучасного розуміння ступенів суспільної небезпечності та суспільної шкідливості діянь, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів без мети збуту, в рамках трикутника «адміністративне правопорушення» – «кримінальний проступок» – «злочин».

Відмітимо, що у ст. 44 КУпАП встановлено адміністративну відповідальність за незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах [4]. Статтею 309 КК України передбачено кримінальну відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту [5].

При цьому різниця між адміністративним та кримінальним правопорушенням полягає у розмірах предмету протиправного діяння. Чинним законодавством визначено, що невеликі, великі та особливо великі розміри наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів встановлюються у відповідних таблицях, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 01.08.2000 (зі змінами та доповненнями) [6].

Диференціація кримінальної відповідальності за ст. 309 КК України також здійснюється згідно розміру відповідного предмету (ч. 1 ст. 309 КК – значний розмір; ч. 2 ст. 309 КК – великий розмір; ч. 3 ст. 309 КК – особливо великий розмір). При цьому, з огляду на положення ст. 12 КК України, діяння, передбачені ст. 309 КК України, класифікують таким чином: за ч. 1 ст. 309 КК України – кримінальний проступок; за ч. 2 ст. 309 КК України – нетяжкий злочин; за ч. 3 ст. 309 КК України – тяжкий злочин.

Отже, пошук дієвих кримінально-правових засобів протидії розповсюдженню наркотиків, на нашу думку, слід здійснювати в площині аналізу ефективності нещодавньої трансформації установлені категорії «злочин» (ч. 1 ст. 11 КК України, в редакції станом на 27.06.2020) у поняття «кримінальне правопорушення» (ч. 1 ст. 11 КК України, станом на 01.07.2020) [5], що також вплинуло на класифікацію діянь, передбачених різними частинами ст. 309 КК України, про що окреслено вище.

Так, до вступу в дію Закону України від 22.11.2018 № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [7] кількість облікованих правоохоронними органами злочинів за ст. 309 КК згідно даних Офісу Генерального прокурора склала: у 2016 р. – 14788, у 2016 р. – 17275, у 2017 р. – 19792, у 2018 р. – 17906, у 2019 р. – 18483 [8].

Статистика за 2020 р. дещо зазнала змін: обліковано проступків – 9990 (за ч. 1 ст. 309 КК), злочинів – 5884 (за ч. 2, 3 ст. 309 КК) [9]. В подальшому динаміка кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень демонструє стабільне зростання:

- злочинів (за ч. 2, 3 ст. 309 КК України) у 2021 р. – 2207, у 2022 р. – 2643, у 2023 р. – 3423, у 2024 р. – 3824;
- проступків (за ч. 1 ст. 309 КК України) у 2021 р. – 11902, у 2022 р. – 17497, у 2023 р. – 16732, у 2024 р. – 16753 [10].

При цьому повномасштабне вторгнення РФ, яке призвело до зростання чисельності осіб, залучених до вітчизняного війська, має наслідком суттєве зростання числа військовослужбовців, причетних до незаконного поводження з психоактивними речовинами. Так, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР), які наводить А.В. Горностай, кількість вироків за ст. 309 КК України щодо військовослужбовців зросла в декілька разів: у період з 01.04.2022 по 01.01.2025 рр. по Харківській області – 287 вироків щодо військовослужбовців, 2441 – щодо цивільних; по Чернігівській – 29 проти 1005; по Сумській – 3 проти 650; по Львівській – 36 проти 1591; по Київській – 54 проти 3311; по Закарпатській – 11 проти 592 [11, с. 21].

Натомість до 2022 року частка військовослужбовців серед засуджених за ст. 309 КК була мінімальною. Так, у період з 01.01.2018 по 01.01.2021 рр. в ЄДРСР по Харківській області наявні 3 вироків по ст. 309 КК щодо військовослужбовців та 1874 вироків щодо цивільних осіб; по Чернігівській області – 8 вироків щодо військовослужбовців, 448 – щодо цивільних; по Сумській області – 2 проти 647; по Львівській – 1 проти 618; по Київській – 0 проти 1839; по Закарпатській – 0 проти 243 [11, с. 21].

Отже, чинна редакція ст. 309 КК України «залишається байдужою» до умов воєнного стану і не містить жодних виключень із загального правила.

Відтак, не випадково в науковому полі, серед практичних працівників та громадського сектору актуалізувалося питання декриміналізації відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України).

Указана позиція знайшла своє відображення у проєкті Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» (№ 9028 від 17.02.2023), який був зареєстрований групою народних депутатів [12].

Позитивні аспекти (М. І. Хавронюк) [13] та явні недоліки (С.В. Івашко, Д.Р. Ворошилова) [14] цієї ініціативи вже проаналізовані у наукових і публіцистичних джерелах, в т.ч. ґрунтовно у висновку на даний законопроект, підготовлений Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України [15]. Ця позитивна, на наш погляд, ініціатива вимагає більш виваженого та заснованого на емпіричних дослідженнях підходу для обґрунтування необхідності прийняття законопроекту саме в такому вигляді [16, с. 71], адже державний апарат особливо ще не готовий до таких радикальних змін, про що автор статті зміг особисто пересвідчитися під час медико-правового полілогу: «Оптимізація наркополітики в умовах війни і повоєнного відновлення», який відбувся в м. Київ протягом 9–10 травня 2025 р. за спільної ініціативи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України та БО «100 відсотків життя»¹.

На нашу думку, більш дієвим кримінально-правовим механізмом, що дасть змогу покращити становище осіб, які вживають психоактивні речовини та не вчиняють дій, спрямованих на їх збут, є розширення підстав для звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності у разі, якщо вони добровільно звернулися до лікувального закладу і розпочали лікування від наркоманії. Так, у ч. 4 ст. 309 КК України указане передбачено в якості заохочувальної норми, але тільки щодо осіб, які притягуються до відповідальності за проступок (ч. 1 ст. 309 КК). Ми пропонуємо поширити дію даної норми і на винних у вчиненні злочинів (ч. 2, 3 ст. 309 КК України).

Висновки. Співробітники лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, до числа яких входить і автор статті зокрема, вважають за доцільне запропонувати наступну законодавчу ініціативу – внести зміни до частини четвертої статті 309 КК України, виклавши її в такій редакції:

«4. Особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цієї статтею».

¹ Див. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%d0%be%d0%bf%d1%82%d0%b8%d0%bc%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%bd%d0%b0%d1%80%d0%ba%d0%be%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b8-%d0%b2-%d1%83%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b0%d1%85-%d0%b2/>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.08.2025 р. № 920-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/920-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Козак В.Я. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: дис. ... докт. філ. за спец. 081 «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2025. 243 с. URL: https://oduvs.edu.ua/uploads/Disser_Kozak_PDF_3d2dd6af00.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
3. Про схвалення Державної стратегії у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 р. № 1415-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
6. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу: наказ МОЗ України від 01.08.2000 р. № 188. Дата оновлення: 06.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00/ed20220301#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закону України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19/ed20191220#Text> (дата звернення: 12.12.2025).
8. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2015–2019 роки. *Офіс Генерального прокурора: статистика: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2025).
9. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2020 рік. *Офіс Генерального прокурора: статистика: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2025).
10. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2021–2024 роки. *Офіс Генерального прокурора: статистика: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2025).
11. Горностай А.В. Фронт всередині: криміналізація наркоживання серед військових під час війни як правовий і медичний виклик. *Оптимізація наркополітики в умовах війни і повоєнного відновлення*: матеріали медико-прав. полілогу (м. Київ, 9–10 трав. 2025 р.): електрон. наук. вид. / НАПрН України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; БО «100 відсотків життя». Харків: Право, 2025. С. 19–22. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617059>.
12. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту: від 17.02.2023 р. № 9028. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41365> (дата звернення: 12.12.2025).
13. Хавронюк М.І. Чи варто декриміналізувати незаконний обіг наркотиків без мети збуту: Портал UPLAN. URL: <https://uplan.org.ua/chy-varto-dekryminalizovuvaty-nezakonnyi-obih-narkotyktiv-bez-mety-zbutu/> (дата звернення: 12.12.2025).

14. Івашко С.В., Ворошилова Д.Р. Суспільна небезпечність наркоманії як кримінологічний фактор недоцільності декриміналізації ст. 309 Кримінального кодексу України. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 19–34. URL: <https://sjcriminal.pau.edu.ua/ua80-2-14/> (дата звернення: 12.12.2025).
15. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» від 17.02.2023 № 9028 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41365> (дата звернення: 12.12.2025).
16. Пироженко О.С. Про окремі проблеми декриміналізації вживання наркотичних засобів і психотропних речовин. *Оптимізація наркополітики в умовах війни і повоєнного відновлення* : матеріали медико-прав. полілогу (м. Київ, 9–10 трав. 2025 р.): електрон. наук. вид. / НАПрН України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України; БО «100 відсотків життя». Харків: Право, 2025. С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617059>.